

גנים אנגליים בסגנון 'נופי', מאות 18-19

גנים אנגליים עכשוויים בהשראת הסגנון הטבעי של רובינסון – מאות 19-21

אחוזת בלנהיים

רקע היסטורי – תקופת ההשכלה

(התקופה הניאו-קלאסית 1700-1800)

■ במאה ה-18 קמה תנועת מחאה של אינטלקטואלים שכללה ציירים, משוררים, פילוסופים ומבקרים, נתמכת ע"י רעיונות שהגיעו מסין – נגד גנים בסגנון הישן. המטרה הייתה ליצור נוף אידיאלי, הוא 'גן העדן הארצי'.

■ הרעיונות המשותפים: אהבת הטבע והתנגדות לצורות ולמחסומים.

■ **ז'וסף אדיסון, עיתונאי ומבקר**, יצר חיבור בין רעיונות המפתח שהגיעו מתחומים שונים, לצורך ביצוע האידיאל: 1. יצירת מקום מפלט כפרי. 2. ניאופלטוניזם. 3. נסיוניות. 4. ציורי נוף. 5. שיפור האחוזת הכפרית בעזרת גינון, יערנות וחקלאות.

הוא ריכז את רעיונותיו במאמר (Pleasures of imagination, 1712) ובו גם מתלונן על התערבות יתר בטבע: "הטבע מלא הוד ואצילות, יותר ממה שהאמנות יכולה להביע... פרחי בר בכל מקום... עצי פרי משולבים בעצים אחרים ונחל קטן בשדה סיגליות... הייתי נהנה יותר מאשר בגן עם מבוכים ופרטרים".

■ **אלכסנדר פופ, משורר (1724)**: "האמנות אינה אלא חיקוי של הטבע... חוקי האמנות בגן

מצטמצמים ל-3 בלבד: ניגודיות, הפתעה וביטול הגבולות".

■ **וויליאם הוגארט, צייר וחרט (1745)**: כתב מאמר ובו ניתח סוגי קווים ופיתולים בהם צייר עשוי להשתמש והילל את ה'קו המפותל המדויק' כמפתח להצלחת התמונה. הכניס לציוריו קו גלי תלת מימדי הנעלם מקו הראייה ומתגלה שוב ונחשב כ"קו היופי".

'An Analysis of Beauty'

הוגארט, 1753

"הטבע סולד מקווים ישרים", וויליאם קנט (1685-1748)

סגנון 'נופי' - אוגוסטן 1730

שימוש:

■ בעלי האחוזות החליטו לקיים הלכה למעשה את רעיון 'גן העדן הארצי' וליישם את 'המהפיכה הגדולה בטעם'.

■ היו שביקשו להחיות את התרבות הרומית-קלאסית ולשקף זאת בחיים בגן דרך:

א. הקמת מבנים 'עתיקים'.

ב. טיול בגן תוך שיחה בענייני ספרות, מדע וכו' ושת"יית תה במבנה יפה.

ג. קישוטים קלאסיים כמו פסלים וכדים ליצירת האווירה הרצויה.

צורה:

■ הגנים הושפעו ממראה הגנים בתקופת הקיסר אוגוסטוס.

■ נופים קלאסיים עם עצים, מים, עשב ומקדשים קטנים.

■ **וויליאם קנט (1685-1748)**, צייר שהשתלם בדרום איטליה, היה המעצב המקצועי הראשון ש"הרים את הגדר" ויצר מראות כאלו.

■ חלק משטח האחוזת היה גן בסגנון הבארוק וחלק הפך לנוף המשלב מבנים קלאסיים בסגנון פאלאדיאני בתוך נוף טבעי.

■ בין השנים 1720-1745 הצבת המקדשים והפסלים הייתה בעלת חשיבות גדולה יותר מאשר התכנון הכללי.

בית צ'יזוויק Chiswick House, לונדון 1736

שנת 1730: לורד ברלינגטון הקים גן ובו אובליסקים בקצה שדירות בצורה האופיינית לבארוק, בריכות גיאומטריות, מבוך ומבנים "עתיקים" ליצירת אוירה של גן מהתקופה הרומית-קלאסית.

פינת המשוררים

וילה מהמאה ה-19 החליפה וילה בסגנון פאלאדיאני מ-1720 שבנה לורד ברלינגטון בעזרת צ'רלס ברידג'מן וויליאם קנט (סגנון אוגוסטן)

סטורד

Stourhead ווילטשייר, אנגליה

Henry Hoare 1740-80

הואר רצה שילוב של נוף קלאסי כפי שהופיע בציורי הנוף מאיטליה באמצע המאה ה-17

בניינים דמויי מבנים רומיים-קלאסיים מוקמו בנקודות אסטרטגיות מסביב לאגם.

הפנתיאון

הגרוטו

מקדש אפולו

מקדש אפולו

'גשר העשב'

רושהאם, אוקספורדשייר, אנגליה

Rousham

1720 - תכנון פורמלי של צ'רלס ברידג'מן, הגנן המלכותי.

1738 - ויליאם קנט הופך את הגן לסדרת תמונות.

תוספת המבנים בנוף היו בהשפעת ציירי הנוף האיטלקיים של אמצע המאה ה-17

גן-טיול שמתמזג עם הנוף הרחוק

הה-הה

1735-51, Stowe

של הויסקונט קובהאם.

תכנון בסגנון הבארוק -ברידג'מן - 1720.

תכנון האזור המזרחי ע"י ויליאם קנט - 1730, בסגנון

של 'נוף טבעי' משולב במבנים היסטוריים בעלי משמעות פוליטית.

"מה שתורם ליופי הוא שהתיחום אינו ע"י חומות אלא הה-הה שאינו קוטע את הפתיחות

לנוף ומטשטש את גבול הגן". (פופ 1924, בביקורת על Stowe)

לנסלוט 'קפביליטי' בראון 1716-83 The 'Place-maker'

"או תמזה תמזה, לעולם לא תסלחי לי" (לנסלוט בראון, 1750)

ה'עמק היווני' ב-STOWE, 1741-8

'קו היופי' הגלי התבטא אצל בראון גם בשינוי פני השטח.

מראה הגן ב- Longleat לפני טיפול של בראון

הסגנון הנופי של בראון - סגנון הקו המפותל מ-1750

דרך הביצוע:

1. מיתון שיפועים (smoothing).
2. יצירת נוף רך וגלי (levelling).
3. שתילת עצים ושיחים בצברים (clumping) ובחגורה היקפית.
4. הטיית זרימה של נהרות ויצירת פיתולים להאטת הזרימה.
5. ביטול ההפרדה בין אזור הבילוי והפארק הפתוח והפיכתם ליחידה אחת.
6. שביל נופי בהיקף השטח, לטיול בכרכרה.

Chatsworth בדרכישייר ב-1700

נוף בהזמנה ברוח 'התנועה לנוף' – צו האופנה של אמצע המאה ה-18

'נוף' לפי בראון

השימוש:

- רכיבה מהנה על סוס או במרכבה בשביל ההיקפי של גן האחוזה: "להיגרר בקלילות בעשב רך בעליות ובירידות מתונים" (כריסטופר הוסיי, עיתונאי).
- הפארק שימש למרעה ולא היו בו דברים יקרים וראוותניים.
- נחשב באירופה כגן נאור והכי 'טבעי' שהיה אי פעם.

הצורה:

- מדשאה נרחבת עד לחזית הבית, גושים עגולים של צמחייה, אגם מפותל, חגורה היקפית של עצים ומסלול היקפי למרכבות.
- סגנון זה הוכר בהמשך כ'**גן נוף אנגלי**'. יש הקוראים לו '**הסגנון של בראון**'. השם '**סגנון מפותל**' בא להדגיש את השימוש בקווים מעוגלים עם זרימה חופשית.

ארמון בלנהיים

Blenheim Palace

1764-8

סכר על הנהר Glyme

יצר שני אגמים תאומים

ארמון בלנהיים – חזית צפונית

ארמון בלנהיים - חזית דרומית

**"האגם המלאכותי הפרטי הנפלא ביותר באנגליה" (הוסקינס)
"אין דבר יפה מזה בכל אירופה" (סיטוול)
המפלים**

'מגע היד' הטיפוסי של בראון

אחוזת קלרמונט

סארי, לונדון

סוף המאה ה-18

דברי ביקורת על הסגנון הנופי של בראון

נגד:

- 'הגנים שונים אך במעט משדות רגילים' (צ'יימברס, 1772).
- רפטון שלרוב צידד בבראון התייחס לעבודתו ב-Chatsworth: 'יתכן ומר בראון טעה בבדיקת המסלול הרועש של נהר הדרוונט, כאשר החליט להפוך אותו לנהר איטי עם פני זכוכית'.
- 'בראון התפרסם ממשטח המים הגדול שעשה ב-Stowe וכמו בשאר עבודותיו, הוא מציג טעם אומלל דמוי-סיני. בכל פעם שהוא מפלס, שלום לכל היופי הטבעי! לכל דבר הוא מתייחס באותה שיטה אחידה של החלקה, פילוס ושתילה בקבוצות במונטוניות מעייפת ובצורה פורמלית מגעילה'. (לודון, 1802)

"החלקת הגן אינה יוצרת תמונה מעניינת וצריך ליצור נוף מחוספס יותר. למשל, להכניס אלונים מקומטים במקום שיחים פורחים" (גילפין, 1782).

"מיישר כל גדה שבורה וכל גבעה מחוספסת... אין צורות או צבעים שקוטעים את הירוק האינסופי ומתקבלת תמונה אחת שלווה, משעממת, חלקה ותפלה..." (נייט, 1793).

■ במהלך המאה ה-19 המשיכו לבקר את טעמו ואף העירו על מוצאו החברתי הנחות והיעדר חינוך.

■ "בראון וממשיכיו, ברצותם לחקות את הטבע, ביצעו מעשי הונאה יקרים ואבסורדיים" (מוסון, 1901).

■ "שדירות עצים ארוכות, שזה עתה הגיעו לבגרות, נפלו מגרזנו של בראון מאחר ולא תאמו את רעיון ה'נוף' החדש. הכל היה צריך להיראות טבעי – לרוב טבעי-מדומה, במיוחד כאשר בכל

מקום היו צריכים להיות מים... יתכן ואי-אהבתו לעבודת-אבן נבעה מאי יכולתו לעצב אותה..." (גרטרוד ג'יקל, 1900).

■ "הוא אימץ נוסחה שהביעה את תפישת הטבע שלו ואליה נצמד באדיקות... קשה היום להעלות על הדעת כיצד שמרנות צרה זו התקבלה אצל אנשים ברי-דעת בהתאמה לרוח הטבע וכיצד האמינו שצורה זו של פורמליות ריקה שווה להיקרא גינון נופי" (עיתון 'הסטודיו', 1907).

בעד :

■ מארי-לואיז גוטיין (1913): "סגנון ייחודי שאינו מתיימר לחקות טבע פראי... בראון הוא התומך המקורי של 'קו היופי' של הוגארט".

■ כריסטופר הוסיי (1930): "בראון יצר נופים שמציפים ברגשות, דרך מתכונים ליופי הקשורים בהוגרט וברק".

■ הוסיי (1950): "בראון הוא אדריכל הנוף האנגלי המפורסם ביותר במאה ה-18".

■ השינוי בהערכתו של בראון כמעצב-נוף נובע מהתפתחות ההיסטוריה של הגנים כנושא נחקר ורציני.

■ רק במאה ה-19, 'גינון-נופי' (landscape gardening) הפך למושג מקובל.

■ אהבתו של בראון היתה לנוף עדין עם פיתולים רכים שאפיין את מישורי אנגליה. הדבר אף תאם את ההירארכיה הניאו-אפלטונית האומרת שקו מפותל הוא צורת ביניים, שאינה מושלמת כמו עיגול או ריבוע, אך היא כללית יותר בהשוואה לדוגמאות אקראיות וקווים משוננים שמאפיינים הרים ויערות טבעיים.

סגנון נופי 1751-1824

סר ריצ'רד פיין נייט (Knight)

צורה:

הסגנון המפורסם והחשוב בהיסטוריה של הגנים האנגליים, המשלב בין הפרקטיקה והתיאוריה הציורית הטוענת שנוף צריך להיות 'כמו תמונה':

■ ישנו מעבר הדרגתי בין 3 אזורים: מחצר קדמית בעלת קווים ישרים, דרך פארק חקלאי עם קווים מפותלים בסגנון בראון המשמש כחצר אמצעית, אל חצר אחורית שבה נוף טבעי ולא-רגולרי והתערבות מעטה של האדם.

■התייחסותו של **אלברטי**, בתקופת הרנסאנס, למיקום הווילה בנוף ותכנון השטח, התבטאה בסגנון זה ביחסים שבין חזית ורקע.
■הבית מוקם לרוב במרכז האחזה והמעברים היו לכל הכיוונים.

שימוש:

- הסגנון מבדיל בין אזורים המיועדים לשימושים שונים:
1. אזור מרוצף סביב הבית, בעל צורה גיאומטרית, המיועד לבילוי ואירוח - ('Beautiful').
 2. פארק בעל קווים מפותלים המשמש למרעה ולגידול עצי יער - ('Transition').
 3. נוף טבעי-פראי המשמש כרקע - ('Sublime').
- במאה ה-20, רעיון זה הוביל לתכנון ערי-שדה עם נוף חקלאי לשימור וכן פארקים לאומיים באזורים מרוחקים יותר.

Harewood House, מערב יורקשייר.

תוכנן ע"י בראון 1758-72. צ'רלס בארי הוסיף במאה ה-19 טרסה ליצירת מעבר בין הבית והפארק.

הספר האדום של רפטון 1795

"כל השיפורים הרציונליים של השטח חייבים להתייחס לאופי ולמיקום. האופי מלמד אותנו מה רצוי לעשות לנו מה ניתן לעשות". (רפטון)
המפרי רפטון - לפני

סגנון 'המעבר' במאה ה-19 - שילוב בין הבית והגן

אזור האחו

טירת ונדרבילט, 1892

ניופורט, ארה"ב

סגנון ציורי וסגנון גנני מ-1790

שימוש:

- התלהבות מטבע פראי הייתה הכוח המניע ליצירת סגנון זה. התנועה הרומנטית העדיפה את ההוד הציורי, היופי הלא-רגולרי מאשר הגימור והפרופורציות.
- הדרישה לציורי נוף, מסעות, איסוף צמחים בעולם וצבירת ידע-מדעי השתקפו בגנים.
- המטרה הייתה ליצור באחוזות פארקים שמייצגים בצורה אמנותית את עולם הטבע.

■ תומכי סגנון זה היו פרייס, נייט, לודון ומיסון.

■ במאה ה-19 לא היה לימוד פורמלי של תכנון נוף וההכשרה נעשתה דרך חונכות. בעלי אחוזות נאורים המשיכו לעצב את גניהם לפי איוריו של **רפטון** או המלצות שקיבלו לגבי סגנון מסוים. הם לא היו מעורבים בתחזוקת הגן.

■ השטח לא עוצב לצורך בילוי בני המשפחה ואירועים חברתיים, אלא לאיסוף צמחים מיוחדים מארצות רחוקות.

■ **לודון** האמין שזה הנושא העיקרי והמציא את המונח 'גנני' (**Gardenesque**) שמכיל צמחים אקזוטיים ו- (**Picturesque**) כדי לתאר עיצוב ציורי.

■ התפתחות הגנים הבוטניים באנגליה והאגודה המלכותית להורטיקולטורה (RHS).

צורה:

■ בסוף המאה ה-18, תומכי הסגנון הציורי היו בעד נוף 'פראי ופרוע' וכינו את הסגנון המפותל 'משעמם' 'מגולח' ו'לא-טבעי'.

■ בתחילה, מספר בעלי אחוזות הסכימו להקיף את בתיהם בגנים לא-רגולריים לגמרי.

סגנון ציורי 1790

■ במחצית שנייה של המאה ה-19, בעלי אחוזות רבים שינו עמקים מיוערים ל'הרכבים ציוריים' של צמחים אקזוטיים כמו רודודנדרון, קמליות ומגנוליות מההימאליה וצמחים מצפון אמריקה, שהתאימו לעיצוב שנדרש.

■ תכניות בסגנון ציורי כללו צמחים מקומיים בהרכב ציורי וסגנון גנני כלל צמחים מיובאים מוצגים לראווה.

היה חסיד הסגנון ה'ישן' ה'פורמלי' וה'גיאומטרי' שהיה מחוץ לאופנה במאה השנים שחלפו. פיתח את הסגנון ה'גנני' ובו צמחים מאוקלמים שנשתלו בהרכבים 'טבעיים'. עיצב ארבורטום בדרכי שהיה הפארק הציבורי הראשון בבריטניה.

פרסם אנציקלופדיה לגננות ב-1822 וכן עבודות וספרי הדרכה בנושא בתי-צמיחה, ארכיטקטורה, הורטיקולטורה וחקלאות.

לודון אהב ערוגות עגולות, מאחר והם הציגו את הצמחים בצורה טובה וגם כי היה ברור שזה מעשה אדם.

קלוד מונה (1840-1926)

"כדי שיעריכו את הטיפול בנחל כיצירת אמנות, יש לשתול צמחים עשבוניים ומעוצים לאורך הגדות במראה טבעי ולהוציא בזהירות את כל המקומיים. את העשב יש להחליף בסוג עשב שיהיה שונה מהקיים בסביבה" (לודון)

ארבורטום – לודון המציא את המושג 'Specimen'

ארבורטום ב-Westonbirt, אנגליה

הגן הבוטני

ב – Kew 1841

הגן היפני בגן הבוטני בקיו

'הסגנון הפראי' – אחוזת Gravetye של ויליאם רובינסון, 1870

גן 'אספני הצמחים', תערוכת צ'לסי 2004

צמחייה אקזוטית שתולה בצורה 'טבעית' ב'גן הגבעה', המפסטד, לונדון, 1914

סגנון מעורב ("הסגנון הויקטוריאני") 1810

■ בסוף הקריירה שלו, רפטון טען שאין פסול באוסף סגנונות בגן והמשיל זאת לאוסף ספרים בספרייה או תמונות בגלריה.

■ בתקופה הוויקטוריאנית התפתחו גנים פרטיים וציבוריים, המכילים אזורים בסגנונות שונים: יפני, סיני, אמריקאי ואיטלקי, כאשר הסגנון האיטלקי היה הפופולרי ביותר.

הולנד פארק בלונדון, 1812

גן קיוטו בהולנד-פארק, 1991

הגנים הבוטניים בהנטינגטון (1903), פסדינה

פארק Buttes-Chaumont, פריז 1852

עקרונות הסגנון הפראי וגינון עכשווי בסגנון הטבעי 1870-כיום

עקרונות בחירת הצמחים של ויליאם רובינסון (הספר ואחוזת גרבטי)

עקרונות בחירת הצבעים ותכנון "הגובלים" של גרטרוד ג'קיל

הבית של קלוד מונה בג'יברני, צרפת, 1883

קלוד מונה (1840-1926)

גירסה צרפתית ל'גן טיול' יפני